

OGNJI SO POTEMNELI

Vladimir Kavčič

Vso dolgo pot iz mesta, od koder sta krenila z bratom že pozno zvečer, je Boris prebil v nekakšni otopeli odmaknjenosti od vsega zunanjega, celo od samega sebe. Sprva ga je vznemirjal stroj, kajti voznje z njim ni bil vajen in sredobežna sila ga je na vsakem, še tako neznatnem ovinku skušala odtrgati s sedeža in ga vreči v železno ograjo, ki je skoraj brez prestanka spremljala cesto. Toda hitro se je prilagodil. Mišice so se mu napele, z rokami in z nogami se je oklenil motorja ter polagoma utonil v brezčutnem mirovanju, ko celo oči ni nič več vznemirjalo. To stanje ni bila posledica utrujenosti, ki jo je sicer čutil, le da ni bila tolikšna, da bi ga zazibala v sen, bila je le nadaljevanje izredne notranje dejavnosti in čustvene prizadetosti, resnični zasilni izhod, skozi katerega se je vračal iz svojih krvavih vojnih doživetij, razbitih in bolečnih predstav v vsakdanje življenje. Za njim je bila težka, že desetkrat, dvajsetkrat sklenjena, a še vedno ne ostvarjena odločitev. V urah pred odhodom je v sebi, kakor že tolikokrat, preživel vso strahotnost posledic, za katere je vedel, da bodo njegovi odločitvi sledile takoj, ko se bo uresničila.

Le počasi, ko je nekaj desetnih kilometrov že za njima, se začne prebujati tudi praznina v njem. Kot da je priča porajanju novega življenjskega obdobja, se vse bolj in bolj zaveda teme, ki je kakor neotipljiva črna gmota legla na pokrajino, da ne more videti nazobčanih obrisov hribov po obeh straneh doline niti neba nad seboj. Nekajkrat se ozre na levo in na desno in srce mu začne živahneje utripati. Skoraj vsak kamen ob cesti mu je znan.

Tako daleč sva že, se zdrzne in v sebi čuti, da mu je žal, ker se tako naglo in nepreklicno bliža krajem, iz katerih izhajajo in v katere vodijo vse njegove notranje bolečine. S silo zavrne misel nanje in se poskuša zamotiti s hitro se spreminjajočo okolico.

Blizu pod cestnim nasipom sluti reko, njene brzice, živahno prerivanje med kamenji in mirne, globoke tolmune, stisnjene med strmo skalovje. A njegovo uho ne more ujeti niti najmanjšega šuma. Tudi više nad vodo, kjer bi morali biti širni smrekovi gozdovi, strme senožeti in od hudournikov razriti bregovi rdečerjave ilovice, ni ničesar, kar bi pritrdilo njegovim spominskim podobam. Vse je pogoltnil vlažni jesenski mrak. Ostala je le slutnja o razžarjenih poletnih barvah, o igri svetlobe in barv, predvsem pa prebujajoče se slike temnih, morečih juter medvojnih dni.

Kaj naj bi videl ali slišal? se vpraša. Tako hitiva... Pozabil sem na brnenje motorja pod seboj, pozabil, da se moje roke krčevito oprijemljejo držaja pred sedežem. Le zakaj tako hitiva...?

Še bolj dvigne glavo in široko razpre oči. Samo prst bi zravnal in že bi se dotaknil širokega bratovega hrbta, ki ga tesno se prilegajoč jopič iz balonske svile, podšit s kožuhovino, dela še širšega. Vrat se mu skriva za privihamim ovratnikom in njegova glava je vsa v usnju. Zgornji del telesa je kakor na preži, roke mu rahlo drgetajo in varno vodijo vozilo po razdrapani cesti.

Naglo drvita naprej.

Svetloba, ki stožčasto pada iz reflektorja, hiti in reže gosti mrak na dvoje. Gibko se vije jeklena žival po dolini in kliče k cesti gole, zgrbančene veje dreves in njihova toga debla. Luč oplazi pobeljena pročelja hiš, se zalesketa v oknih in vrta v notranjost. Odprtine se spreminjajo v oči in v nosnice, strehe so razbrazdana čela in vegasta pokrivala. Njihovo oživljanje Borisa neprijetno dirne. Postajajo zgovorne in vse pripovedujejo o preteklosti. Z njimi se vračajo že na pol pozabljeni dogodki in že zdavnaj mrtvi ljudje. Stojijo pred durmi in na obronkih kakor nekoč v letu dvainštiridesetem ali triinštiridesetem. Spominja se njihovih tragičnih usod in jih znova doživlja. Različne podobe hiš se vrstijo mimo njega: vesele in bahave, otožne in žalostne, tu in tam že razpadajoči zidovi in pogorišča, porasla z grmovjem. Kot da se ni nič spremenilo.

Svetloba neprenehoma drsi in z njo potujejo misli. Ustavljajo se pri hišah, ob drevesih, uhajajo čez polja, v gore, v gozdove. Občutek lastne nemoči se mu stopnjuje. Po železnih, nespremenljivih zakonih se bliža vse, *vse. Zdaj pride most, štor ob cesti, podrta žaga. Do konca tako, do doma. Kdaj sem zadnjič hodil tod? Pred poldrugim letom... V osmih letih trikrat. Čudni so ti kraji. Zaman bi se trudil, da bi se jim izognil, da bi jih izbrisal iz zavesti, iz spomina... Vedno sem odlašal, nisem se upal priti, čeprav se tudi vrnitvi nisem znal odpovedati... Še bi čakal, da ni Aleks tako silil... Zakaj se je vrnil? Saj ga ni nihče pričakoval, nihče objokoval...*

(Pred dvema dnevoma: V mračnem hodniku odmeva zamolkel stričev glas:

»Pridi, Boris!«

»Kaj se je zgodilo?«

»Brat se je vrnil.«

»Kakšen brat?«

Na dvorišču ob blatnem motorju stoji visoka, tuja postava. Brez besed si sežeta v roke. Presenečenje je tako silno, da lahko šele čez čas

odpre usta. Aleks pa govori, kakor da se je vrnil s kratkega izleta. Miren je, ničemur se ne čudi, nič ga ne pretrese. Njegove oči so odsotne, toda neprizadete. Kot da ne posluša ali posluša samo na pol.)

O n hoče domov. Ni se dal pregovoriti. Menda si želi domov. D o - m o v , kako zveni ta beseda zdaj, kako nekoč ... Kako njemu, k1 se je tako dolgo potikal okrog ... Zdaj pa pride kot vihra. V dveh dneh čez pol sveta ...

In nekaj trenutkov pozneje:

Gozd, ovinek, še dve vasi in t a m sva. Ni prav, da sem se dal prego - voriti. Zakaj nisem ostal v mestu? Zdi se mi, da še ni pravi čas ... Toda kateri čas bi bil pravi? Vedno omahujem, čeprav hočem ravno nasprotno ... Ali se naj vse življenje mučim s pošastnimi prividi? Tako ne morem dalje. Nekoč moram samemu sebi na kraj. Tu ni mogoče po - begniti niti spremeniti kar koli. Od misli do dejanj je še en sam korak, napravil ga bom, moram ga napraviti ...!

Pozornost se obrne navzen in v hipu zazna, da se premikata vse bolj in bolj počasi. Zaman išče pojasnila v bratovi drži, v njegovih kretnjah. Sedi kot prej. Šele ko Aleksova roka zdrkne od krmila k pre - stavi in motor takoj zatem utihne, spozna njegovo namero. Po nekaj metrih se vozilo ustavi. Ker se Boris ne gane, pogleda Aleks čez ramo in mu pomigne z glavo:

— Nočes stopiti dol?

— Zakaj?

— Nič, nič, prijazno, skoraj veselo odkima. — Malo razsedlajva in se oddahniva.

Ko stopi z motorja, se za Borisa ne spremeni več. Sname si dolge usnjene rokavice, naglo stopa navzgor po osvetljeni cesti ter udarja po škornjih in hlačah, kakor bi stepal prah. Tam, kjer se svetloba počasi staplja s temo, obstane in si očala pomakne na čelo. Trudi se, da bi razložil cesto in ji z očmi čim dalj sledil. Razen narejene veselosti ne občuti v sebi ničesar. Iz spomina vstajajo podobe domače pokrajine. *Še dober kilometer*, si reče. *Na koncu tele soteske je naša vas*. Ker se mu vsiljujejo neprijetne podrobnosti, zakrili z rokami, se pretegne in nekajkrat globoko vdihne. Preden se obrne, preseka tišino brezbarvni Borisov glas.

— No, kaj bo?

Mora se ozreti za njim. Čeprav stoji v bližini reflektorja, vidi samo njegov obris, bolj podoben senci kot živemu človeku. S počasno, ziba - jočo se hojo zakorači proti njemu. V mislih mu še vedno zveni Borisovo vprašanje in zaveda se, da obsega več kot samo trenutno stanje. S pri -

vajeno gotovostjo, ki je že tako postala del njega samega, da je ne loči več od pravega razpoloženja, reče tjavendan:

— Veš, Boris, moral sem ustaviti. Čutim, da sem doma, končno doma...

— Povedal sem ti, kakšen je dom, ga Boris prekine mirno in hladno kakor avtomat.

— Naj bo kakršen koli..., pove glasneje. *Kakršen koli*, mu zazveni v glavi in skoraj strah ga je lastnih besed. Čeprav bi moral še nekaj dodati, molči. Njegov in Borisov pogled se skoraj istočasno ujameta in se kljub mraku dolgo, nepremično motrita.

Starejši je velik, stasit, oglatega, skoraj dolgega obraza z močnim nosom in poudarjenimi ličnicami. Pod košatimi obrvmi se mu lesketajo rjave, nekoliko zamolkle oči. Obvladuje ga zbranost brez posebnega izraza. V njegovih potezah se poraja nešteto možnosti. V brata strmi prazno, kakor da se mu je pravkar porodila neka misel ali kakor da opazuje kaj važnejšega. Slep je za podrobnosti, zato vidi le obris: srednje visoko, bolj slabotno, v siv plašč se zavijajočo postavo, z rahlo sklonjenim tilnikom.

V teh trenutkih molčanja se razdalja med njima prav nič ne zmanjša, Borisa začne celo obvladovati nemir, zato se obrne v stran, v temo.

— Pravijo, da je svet velik, se Aleks nenadoma domisli in čuti olajšanje, da lahko govori o nečem, kar je resnično njegovo. — V resnici je prav majhen... Kjer koli si, v Ljubljani, v Berlinu, pred Moskvo ali v Parizu, povsod si navezan le na majhen košček zemlje, na domači kraj... Povsod, pa naj je še tako dobro, se ti zdi, da si se ustavil samo za kratek čas... Brž ko je mogoče, odideš nazaj, čeprav v hribe med raztrgane kmečke bajte, kamor koli... Vedno računaš, koliko je do doma. Ko si majhen in je svet neizmeren, še z minutami, z urami... Pozneje s kilometri, z desetini, s tisoči kilometrov in vse ostane tako blizu...

— Ne vem, kaj mi hočeš povedati, odvrne Boris in se niti ne ozre vanj.

— Zakaj? Domov grem... Ali ne moreš razumeti? Nekaj moram govoriti, kar koli...

Pri sebi pa: *Morda je bedasto, toda sklenil sem, da bom poskusil. Zaupati moram in ostati trden...*

— Čeprav veš, da ni doma nikogar? Ne sestre ne očeta... Kdaj si sploh bil zadnjič tu? Glas mu je postal razmišljajoč.

— Ko je umrla mati.

— Devetintridesetega leta...?

— Da. Meseca oktobra...

Kakor bi govoril o neki tuji stvari, Boris nadaljuje:

— Zdi se mi, da te ni hudo prizadelo, ko sem ti povedal, da so sestri ubili, da je oče umrl...

— Res je, ni me... Vedel sem. Že triinštiridesetega poleti so mi povedali. Nekdo se je vrnil z dopusta in pripovedoval, da je hiša prazna, da so vse potolkli... Kako naj bi vedel, da si še živ? Včeraj zjutraj, ko sem prišel k stricu, sem bil resnično presenečen...

— Kaj hočeš... Boris nervozno zmigne z rameni.

— Vidim, da ti je težko, kadar moraš govoriti o tem.

Ker Boris ne odgovori, čez nekaj trenutkov živahno nadaljuje z glasom, ki je vse prej kot prepričevalen:

— Ničesar ne moreš spremeniti. Pozabiti bo treba, vživeti se v to, kar je... In da bi se Borisu bolj približal, doda: Zdaj, ko sva sama na svetu.

— Sama, hmm, vživeti se..., z boleznim posmehom ponovi Boris. Nato pa z nekoliko srditim glasom pribije: — So stvari, v katere se ni mogoče vživeti! Nikoli...! To si zapomni!

Aleksu ne uide, da je brat spet močno vznemirjen, vendar ne dovoli, da bi dvom začel razjedati tudi njega.

— Mlad si še, komaj dvajset let imaš... Vojno si doživel kot otrok. Šla je nekako mimo tebe. Nisi je razumel... Nisi mogel doživeti vsega tistega, kar lahko doživijo samo odrasli.

— Nehaj! Morda pa ti nisi nečesa doživel!

— No, no, bratec, bil sem na štirih frontah...

— Boš videl...

— Zakaj? Tebi ni prav...? vpraša hlastno in malce zaskrbljeno, stopi korak bliže in se dotakne njegove obleke.

— Nič, nič... Sam si silil gor.

— Nisi šel rad?

— Ne, nisem šel rad. Tudi ti boš kmalu spoznal, da bi bilo bolje, če bi ostal, kjer si bil.

— Sem ti odveč?

— Nisem mislil tako.

— Če si drugače, je zame preveč svetopisemsko, enostavno ne razumem. Aleks omalovažujoče zmrдне z ustnicami in se spet skuša nasmehnuti.

— Izmikaš se, ga mirno zavrne Boris. — Nočeš pogledati stvarim v dno. Ne vem, zakaj nočeš...

— Mogoče... se Aleks zresni. — Domov sem prišel in zadovoljen sem. Zame ni dom samo domača hiša. Ti gledaš na vse drugače.

— Tu se je marsikaj spremenilo...

— Kraj je isti. Če misliš na ljudi...

— Nanje, da!

— Ti niso pri srcu?

— Sovražim jih!

Zadnje besede je izgovoril s tako hladnim in zagrizenim glasom, da se Aleks zdrzne. Čuti, kako se mu vračajo podobe iz lastne preteklosti in zaveda se, da jih v nekem podobnem trenutku ne bo več mogel odriniti kot nepotreben balast, temveč se bo moral z njimi znova spoprijeti. Ob tem spoznanju mu izgine z ustnic zadnja sled dobre volje in obraza se polasti osamljenost. Skloni glavo in se skuša zbrati.

Cez čas se zgane Boris. Nekajkrat se prestopi, kot bi opozarjal nase, in trdo, ukazovalno reče:

— Hladno je, kaj čakava?

— Vse mi boš moral povedati, spravljivo zašepeta Aleks in se približa motorju, da bi ga vžgal.

— Vse boš zvedel, že med ropotom pritrdi Boris. Toda hrup preglasi njegov šibki glas. Sam čuti, da mu je grlo onemelo in da razen jecljanja ne bo spravil iz sebe ničesar drugega.

Ko se vsede, stroj potegne. Luč spet tiplje v neznano in njune oči ji sledijo. Aleksove so toge, nepremične, zapičile so se v cesto in hitijo mimo kotanj s kalnimi lužami. Borisove pa se širijo, nenavadno jasno postaja pred njimi, razdalje se večajo in zdi se mu, da dojemata prostor še daleč izpred meje, do katere sega svetloba iz reflektorja. Polagoma se neha zavedati svojega telesa, brnenje motorja se razgubi, mrtva tišina zavлада vse naokrog. Ob njem se pojavi njegov drugi jaz. Stoji ob strani in polglasno neprizadeto mrmra. Ušesa ga slišijo, lica čutijo njegov ostri dih:

Ne hodi tja! Končal boš, kot so drugi. Nikoli več se ne boš vrnil po tej poti. Si pozabil, se ne spominjaš več...?

(Topel poletni večer julija tisoč devet sto dvainštiridesetega leta. Niti sapica se ne zgane. Sredi ceste leži odurno razkrečena mrtva ženska, ki jo je podrla sekira. Presekala ji je lase, zvite v kito na tilniku. Na ostrem rezilu se je kri že posušila... Ženskinine noge se zdijo nabrekle... Morda je še topla. V nastopajočem mraku so podrobnosti izrazitejše, bolj presunljive. Že jo obletava nekaj muh z zamolko zlatimi zadki. Nikogar ni več na tej cesti razen groze, ki lebdi na okrvavljenih kamnih, za vsakim drevesom, v vsakem grmu, v vsej tej neizmerni tišini, ki jo zvon, doneč iz daljave, le še povečuje.)

Obrni, še je čas! pravi glas. *Ne hodi tja, ne hodi tja! Še je čas...*
Izgini, vseeno kam!

V grlu ga stiska, da bi zakričal od tesnobe. Rad bi potrepljal brata po hrbtu in mu rekel, naj pelje nazaj. A glasu ni, roka na ročaju ga ne uboga, ni je mogoče razkleniti, še diha težko in pojemajoče.

Motor začne temneje peti, zagriže se v klanec. Borisa doseže vonj po razgretem olju. To ga zdrami, nobenega tujega glasu ne sliši več. *Zdaj*, si reče. *Še dobrih sto metrov... Ustavil ga bom, čeprav padem.* Istočasno mu uspe, da odtrga odrevenelo roko od držaja in v hipu jo ima spet v oblasti. Zgrabi bratovo ramo in jo strese.

— Ustavi!

Vozilo še nekajkrat zahrka in utihne. Pete Aleksovih škornjev zadržijo po pesku.

— Ugasni luč! mu ukaže.

— Zakaj?

Čuti, da mu s svojimi najglobljimi razlogi ne more odgovoriti in zaveda se, da ga je bilo za nekaj trenutkov obvladovalo stanje, ki ga ni moč pojasniti. *Nima smisla, ni logično...* Ve pa tudi, da mu stvarnost v tem hipu ne nasprotuje, in reče:

— Tu sva!

— Vem. In zakaj te moti svetloba?

— Naj naju ne vidijo in ne slišijo. Vsaj nočoj...

— Pozno je, res. Aleks pogleda na fosforescirajoče kazalce svoje ure in njegove misli odtavajo svojo pot. — Čez pet minut bo dve.

— Teh nekaj metrov..., zamomlja Boris in začne riniti motor. Ko poprime še Aleks, skoraj stečeta in sta kmalu vsa zasopla.

— Ničesar ne vidim, kar čutim, čez čas spregovori Aleks.

— *Nimaš kaj zgrešiti*, odgovori Boris samemu sebi. *Vse je po starem, z zavezanimi očmi bi našel.*

Nekaj metrov pred njima se na desno odcepi pot, ki v loku zavije v breg. Aleks znova vključi reflektor. Bližata se hiši, prislonjeni k strmini nad cesto. Iz teme se najprej izlušči svetlejša ploskev zidu in jima stopi nasproti. Takoj zatem že razločita obrise celega poslopja. Na spodnji strani strmi v njiju dvoje obledelih vrat.

Ustavita se in prisluhmeta. Po nekaj trenutkih zamaknjenosti v negibno okolje spregovori Aleks.

— Tako nenavadne tišine še nisem doživel. Nobenega glasu ni, tu se že stoletja ni nič zganilo. Vse je izumrlo...

— To je vse, kar je ostalo od nekdanjega življenja, šepetaje doda Boris.

Občutek skrajnega neugodja in lastne nestvarnosti ju prisili, da se hkrati premakmeta. Ko v kletnih vratih zaškrtja ključ, se v Aleksu spet zgane misel, ki ga približa domu.

— Še po desetih letih vem, da se odpirajo na levo, da je ključavnica obrnjena, reče in stopi tesno k Borisu.

On je tako vznemirjen, da ne sliši več besed, temveč le nekakšne zvoke iz tistega časa, ko je bi vsak delček hiše in vse okrog nje še čudovito ubran svet, poln mikavnosti in nešteti majhnih radosti, s katerimi je bilo izpolnjeno njegovo otroštvo. A le za hip, takoj nato se spet znajde v sedanosti: *Spominjam se vseh barv, do zadnjega odtenka.*

— Počasi bo vse razpadlo, nadaljuje Aleks in z električno svetilko posveti v odprti prostor.

Stojita na pragu in se razgledujeta. Na betonska tla se je s stropa in s sten naletelo za prst debelo prahu in ometa. Apnena malta odstopa v mehurjih, ki jih je napihnila zmrzal. V kotu leži razbit zaboj, v drugem spet razsuti sod. Na polici rjavi v rdečkastih kristalnih stara rovnica in nekaj nenavadno dolgih, od vlage in časa že povsem razjedjenih žebeljev.

Aleks nekajkrat vdihne skozi nos vonj po trohnohi in molči. Njegova roka s svetilko neprestano, a umirjeno giblje. Desetkrat, dvajsetkrat obide vse kote, tiplje po stenah in razpadajočih predmetih, kakor da si hoče to prvo srečanje z domom neizbrisno vtisniti v spomin.

Boris pa se ne zgane celo tedaj, ko se Aleks vrne po motor in ga zapelje v klet. Šele ko odide okrog vogala in ostane sam, se domisli, da mora zakleniti. S hladne kovine se širi po njegovi roki srh, nenadoma se ves strese in sluh se mu okrepi: Aleksove stopinje dojema kakor iz neposredne bližine, čeprav se oddaljujejo:

Proti večnim vratom gre. To spoznanje občuti kot nenavadno. Zakaj se mu tako mudi... Včasih sem bil prepričan, da na tak način hodijo le tuji ljudje... Ponoči, ko sem poslušal...

(Sredi noči za zatemnjenim oknom. Trdi moški koraki. Pod njimi rahlo votlo doni kamen. Kot sredi najbolj svetlega dneva stopi predenj vsaka podrobnost okoli hiše. Seveda... šele potem, ko se koraki oddaljijo, ko popolnoma izginejo in se zaveda, da do jutra ne bo več mogoče pregnati strahu in se umiriti... Oči drsijo navzdol po bregu, čez cesto do reke, do njenega temnega in tihega jeza. Po grmovju, po skalovju na nasprotni strani, kjer se lahko neprestano skrivajo oči, ki ga hočejo ugonobiti, pogledi, ki ubijajo. Nato se vračajo... Ustavijo se pri studencu, ki teče iz žive skale na zgornjem koncu hiše, šumi v plitvo, pol metra dolgo korito. Že stoletja dolbe svojo kotanjo. Takoj nato izgine nazaj v zemljo. Neločljivo je povezan s to hišo... Nesmiselne predstave časa in prostora, beg iz neskončne stiske, beg pred koraki, ki še neprestano kljujejo v možganih, dejansko pa so se že zdavnaj izgubili... Do jutra pa je še neskončno daleč in upanje je nebogljeno...)

To moram pozabiti, si reče. In hip zatem: Kako mu škriplje pesek pod škornji. Še ena, dve... Betonska stopnica pred vrati... Težka so, nikoli niso trkali nanje... Potresel bo kljuko. V izbi bo udarila ura. Po vsej hiši bo odmevalo, kakor že tolikokrat.

(Utrujen se vrača domov. Vsi že spijo. S šibko pestjo udarja po vratih, a dokler ne zavpije, ne preglasi niti studenca. V notranjosti se odprejo neka vrata.

»Kdo je?« vpraša pojoč dekliški glasek.

»Jaz vendar!«

»A, ti?« ga spoznata.

Sestri sta obe pokonci. Veža je polna sproščenega smeha.)

Morala se me je dotakniti, ko sem od kod prišel. Pogladi me po ramenu, popraviti mi lase, poravnati ovratnik pri srajci... Vedno sem se ju otepal, a se nista nikoli utrudili.

— Pridi. Boris! odločno pokliče Aleks.

Boris se strese od bolečega spoznanja: *Vse to je bilo že zdaonaj in se nikoli več ne bo ponovilo.*

Aleksova električna svetilka že tiplje po vratih.

— Kljuka je zlomljena, gotovo je hotel kdo vdreti.

— Zakaj? vpraša Boris glasno, ker hoče svoje občutke odriniti čimdalj od sebe. — Vsi vedo, da ni kaj odnesti. Kljuko pa so zlomili že med vojno.

— Močnejše ni bilo v vsej vasi.

— In vendar so jo zlomili... Pomagaj mi.

Boris se z vsem telesom upre v odklenjena vrata, a se ne vdajo. Na ramenu čuti trde vzbokline grobo izrezljanih okraskov. Šele potem, ko nekajkrat pritisneta, zahreščijo debeli hrastovi plohi, kot bi se hoteli prelomiti in izsušeni tečaji zaječijo.

Spet je odprta pot v še gostejšo temo.

Aleks posveti.

Še precej časa zatem, ko so se odprla vrata, je v veži zvenel droben, skoraj žvižgajoč odmev, podoben pojemajočemu zvoku pojoče žage. Ker je prostor majhen, ga svetloba električne svetilke v celoti izpolni. Boris ne vzdrži, da se ne bi kradoma ozrl. Predolgo že mirujeta na pragu in bolščita v medlo luč, ki ga ne more popolnoma zaposliti niti mu ne vzbuja zaupanja. Neprestano ga vznemirja neraziskana praznina za hrbtom. Ker noče pritegniti Aleksove pozornosti, počasi zdrsne z očmi čez ramena in v hipu mu vzdrhtijo vsi udje. Vzadaj se je nekaj zganilo. Brezoblična senca, nič drugega. Šele ko se popolnoma obrne, spozna prevaro: svetloba Aleksove svetilke tudi ven in čez pot proti sadovnjaku očrtuje njuni lastni telesi, nenavadno razpotegnjeni in

medli, z neizoblikovanim zgornjim delom. Naj še tako išče, razen tega ne zasledi ničesar.

Aleksu je veža premajhna in si ne more pojasniti, zakaj je vsa prepredena s pajčevinami, ki v lokih padajo s stropa na vse strani, se povezujejo med seboj, zlasti pa z gnezdistimi zapredki v kotih. Slika je neobičajna. Z iztegnjeno roko stopa naprej, maha na vse strani, ponovno lovi pajčevine, ki so se mu izmuznile in jih vleče k tlom.

Ob njegovem prvem koraku se premakne tudi Boris. Niti sekundo si ne bi upal ostati sam na pragu, zato tesno sledi bratu. Že po nekaj stopinjah ga prevzamejo tisočere možnosti novih vznemirjenj. Občutki strahu se polastijo slehernega živca. V kuhinji, ki je še podnevi mračna in ki ima izhod na drugo stran hiše, se lahko marsikaj skriva, prav tako na desni in na levi, kjer ju čakajo vrata v izbo in v spalnico. Vseповsod moreča negotovost. Toda Aleks se ne obotavlja. Že je neslišno odsunil vrata v izbo in znotraj na podboju tiplje za stikalom. Ko ga najde, z njim nekajkrat škrtne, a brez uspeha.

— Zaman ga vrtim. Ni žarnice? Je pregorela?

— Najbrž..., pritajeno potrди Boris.

— Lahko bi bil kupil novo.

— Čemu...?

Aleks se obrne in mu posveti v obraz: — Čemu? Da bi svetila! Ko pa zagleda njegova zbledela lica in spremenjeni izraz, mu misel takoj preskoči. — Utrujen si videti, zaspan...

— Morda, pozno je že...

Zakaj je hotel priti tako pozno? se vpraša Aleks. *Ves dan sva imela čas, a ga nisem mogel pregovoriti. Najbrž se izogiblje ljudi...* Glasno pa reče:

— Čez nekaj minut bova že spala.

Ne da bi čakal odgovor, naravna svetilko na steno in jo počasi premika dalje. Oči obeh ji sledijo. Okno, drugo okno, v kotu s pajčevinami odet križ, dve nabožni sliki. V Borisovem spominu še živita živopisani Jezus in Marija s prebodenim srcem, zdaj pa sta na njenem mestu le še dve nejasni in zbledeli podobi. Niti se ne potrudi, da bi spoznal podrobnosti, še vedno posluša na vse strani. Vznemirjeno telo nečesa pričakuje, hoče se z nečim spoprijeti in že vnaprej omahuje pred porazom, le misli se upajo upirati.

Česa me je strah? se vpraša. *Kaj se mi lahko še zgodi? Ali nisem zaključil svoje poti, mi prihodnost ni jasna? Kakor da si še nečesa želim, ko v resnici ni nič...* *Kaj je še, kaj?*

Malce je pomirjen in spet se zatopi v hladno, skoraj brezdušno opazovanje prostora: Dve stari, posinjeli fotografiji s širokima zlatima

okviroma, polica polna prašnih knjig, krušna peč, vhod v kamro. Stopita na vegast in grčav pod. Aleks posveti pri tleh: Težka miza z nagnojevimimi nogami, nekaj stolov. Ko postaneta in poslušata, zveni kot prej v veži.

— V stropu so železni nosilci, vanje se lovi odmev najjinih korakov, reče Aleks z monotonim glasom.

Tesno drug za drugim se pomikata v kamro. Luč neslišno zdrsrne na staro očetovo posteljo, na omarico, vzdano v steno in pozelenelo od plesnobe, skozi kuhinjo v zatohlo shrambo, po mokrih zidovih in zaprašenih steklenicah, ki ležijo prevrnjene po tleh, nazaj v kuhinjo, po skledniku, čez svinjski kotel, na črno ognjišče, svetlikajoče se od mastnih saj. Naglo bežeče slike ne napravijo na Borisa nobenega globljega vtisa. Ko pa vzame iz žepa svečo, jo prižge in postavi na mizo, ga spet preplavi občutje, ki se ga je bilo polastilo že na vežnem pragu: *So zadnja vrata zaprta? Kaj je za oknom, obrnjenim proti gozdu? Je podstrešje prazno?* Zaman išče odgovora na strmih stopnicah, ki vodijo iz kuhinje navzgor. Premalo je svetlo, da bi razložil njihov vrh. Rad bi preglasil mučno negotovost in pretirano glasno reče:

— Druge luči ne bo.

Aleks s konico čevlja podrgne po tlaku, prekritem z vlažno plastjo temnega prahu, in šele nato dvigne pogled.

— V spalnico stopiva, da se spraviva k počitku.

— Jaz ne grem tja, se Boris odločno upre. Nima moči za sprejemanje novih vtisov niti za oživljanje starih. Skoraj proseče nadaljuje:

— Vse cunje so preperete, vlažno je...

— In kje bova spala?

— Na peči ali na klopi pri peči. Podnevi si ogledava hišo...

— Greva takoj...

— Ne mudi se mi še, počasi in zamišljeno odvrne Boris. Ta hip ne čuti niti najmanjše utrujenosti in njegove misli postajajo vse bolj in bolj žive. A pred njim stoji Aleks, s katerim ne ve kaj početi, tako mu je tuj. Že popoldne je bil prepričan, da se ne bosta nikoli zbližala. Zdaj mu je vseeno, želi samo, da bi bil sam, kajti razen za svojo notranjost in tisto, kar je v zvezi z njo, je top in slep za vse živo. Da bi se izognil vsaj za trenutek, odide v izbo po stol in ga prinese pred ognjišče. Aleks molče sledi njegovemu zgledu in se vsede zraven njega.

Sveča utripajoče gori dalje.

V kotu, na kupu preperelih drv, Boris počasi in premišljeno izbere pest drobiža in ga podkuri. Ogenj se vidoma polasča suhega goriva. Kmalu je dosti močnejši od sveče in prostor se razširi, dvigne. Skozi odprtino se svetlika v peč. Tam se nabira rahlo prosojen dim in se

počasi vije čez osteje v dimnik. Steklo v oknih se zalesketa, v njem migota na desetine drobnih plamenčkov. Boris se pogosto ozira tja in čaka, kdaj bo v njem zagledal znani divji obraz.

Naenkrat Aleks vstane in gre zaklepat vežo. Ko se vrne, Boris nepremično strmi v ogenj pred seboj. Noge je položil na ognjišče in na pol zleknjeno počiva na stolu. Razmršeni kostanjevi lasje mu silijo na čelo in roke ima sklenjene na prsih. Pogled nanj, na to nenavadno držo, ga neprijetno dirne. Zdi se mu, da pozorno nečemu prisluškuje. To ga prisili, da se še sam potopi v molk. Dalj časa ko miruje, bolj določno čuti, da so zunaj vendarle neki glasovi, sicer daljni in ne podobni človeškim, toda spominjajo nanje. V taki negotovosti ne vzdrži dolgo. Ko se ga začne polasčati še utrujenost, mora spregovoriti, čeprav bi se rad izognil vsemu, na kar ga je opozoril Boris.

— Od kdaj je hiša prazna?

— Od pomladi petinštiridesetega, odgovori Boris, ne da bi trenil z eno samo mišico in kakor da se mu je nekje v notranjosti sprožil avtomat, ki glasno misli.

— Je takrat umrl oče? Da bi videl brata, se mu približa in skloni glavo. Toda njegove besede so monotone kot prej.

— Ravno konec vojne je bilo...

— V začetku maja?

— Da, v začetku maja...

— Šel si k stricu?

— Kaj sem hotel, šel sem...

Zakaj brskam po njem, se Aleks premisli. Ni mu do sproščenega pomenka. Zaril se je v svoje misli in mu svojih ni mar. Odpre se, kadar hoče s a m.

Boris se dvigne, potisne roke globoko v žep in z glavo, sklonjeno na prsi, začne hoditi po kuhinji. Njegov obraz je blede, čudno prosojen in ves preprežen z drobnimi gubicami, kakor da je izmučen od neprestanega gledanja v ogenj. Ta vtis povečujejo še izpadli lasje, začenjajoča se pleša v vogalih čela, nekoliko vnete veke z brezbarvnimi trepalnicami in ustnice brez krvi. Aleks mu sledi z očmi in ga čez čas opomni:

— Ne bi šla spat?

— Kaj? Boris strese z glavo, začudeno pogleda in nadaljuje s svojim sprehodom.

Aleks še za hip posedi, nato pa odide v izbo in se vleže na klop pri peči. Nič več ni zaspan. Z rokami pod glavo strmi v temo in vračajo se mu živi spomini na mladostna leta, preživljena v tej hiši. Povsem pozabi na Borisa in se ves posveti samemu sebi.

Sem prišel domov? se vpraša. Ko mi pa domača hiša ni nikoli dosti pomenila. Neprestano me je nekam vleklo. Hotel sem se izmakniti svojim majhnim dolžnostim, delu, ki ga ni hotelo biti kraj in za katerega sem že takrat vedel, da je brez pomena:

(Pomlad: Pobočja so še siva, brez življenja. Le tu in tam že prebadajo rušo drobne in nežne travice... Oče je že pozimi mislil na vse. Med mnogimi koši se je v hiši pojavil še eden, manjši od drugih.

»Deset let si bil star,« je rekel nekega dne. »Jaz sem v tvojih letih že nosil gnoj v breg.«

Vsak s svojim košem se potita po vijugastih stezah v zgornji laz. Breme je težko, a na kupu za hlevom, ki se je nabiral nekaj mesecev, se zdi, da odvzameš le peščico. Popoldnevi so neskončno dolgi. Grizeta v strmino, nato se pa s klecajočimi kolena spuščata navzdol. Po cesti hodijo ljudje, a se ne ozirajo navzgor. Gozd je poln ptičjega petja. Srce pa je nekako prazno in utrujeno. Kup gnoja je neizmeren... Skoraj se ustavi čas...

Jesen: Spet žulijo ramena oprtnice velikih košev za listje. Štiri, pet jih istočasno leze z brega v dolino. Kdor bi gledal iz daljave, sploh ne bi videl ljudi, temveč samo koše. Do prvega snega je listnik že tako zaban, da veter več ne najde poti skozenj. Pomladi, ko se sprazni, pa spet lezejo kupi gnoja navzgor.

Povsod, na lehah in na košenini, so kakor razkropljena čreda posejani z mahom obraščeni kamni. Oče jih je zasipal iz leta v leto, a jih ne zmanjka. Prinašal jim je zemljo, smeti, gnoj, toda nenasitni so, potrebnih bi bilo več rodov, da bi jih ukrotili...)

Kakšen smisel je imelo vse to? Ko bom jutri pogledal v breg, vem, da bom videl več kamenja, kot si ga morem predstavljati. Grebsti po strmini, da bi jo zravnal... Zato da malo pozneje izgineš brez sledu? Kaj vse smo storili za ta breg... Seno, snopje, steljo, gnoj in zemljo smo na lastnih hrbtih vlačili gor in dol, v vseh letnih časih, dolgo vrsto let...

Strašno oddaljeno je že... Vsi tisti, ki bi mi morali biti najdražji, se kakor brezosebna bitja sprehajajo po preteklosti. Mrtve podobe so — kdaj je že nehalo biti zanje srce... Kakšna je bila mati? Suha, bolehná ženska, z glasom, ki je izražal skrb. Sestri? Dve navihani paglavki, ki sta se neprestano lasali in pretepli tudi mene, če sta se zavzeli... Brat? Frkolín, zamišljen, z bolnim pogledom, vedno poln krast, občutljiv kot mati. Nikoli nisem bil t u doma. Prezgodaj sem občutil samo delo in skrb.

Spomini ga ponesejo v najbolj razburljivi dogodek njegove mladosti, ko je z radostjo v srcu za vedno odhajal zdoma.

Upal sem, da mi bo stric s tem, da me je vzel v mesto, odprl pot v pravo žoljenje. Hodili smo na morje, v hribe... Dobil sem drugega očeta in drugo mater. Vse je bilo pred menoj, so imeli navado reči. Vse... Če bi bil vztrajno čakal, bi bil podedoval njihovo trgovino. Do smrti je bilo poskrbljeno zame. Ko sem to spoznal, že me ni več zanimalo.

Trenutek pozneje nova slika:

(Prišli so na pogreb. Množica neznanih ljudi v hiši in okrog nje. Drug za drugim mu izrekajo sožalje. Hvalijo mater, pripovedujejo mu, kako dobra je bila in kako jo bo pogrešal. On pa stoji zamišljen, neprizadet. Vprašuje se, če mu je hudo in si v isti sapi odgovarja, da mu je vseeno. Njegova pozornost in njegova čustva so ostala v mestu, pri šestnajstletnem dekletu, hčerki železniškega uradnika, ki je stanoval v isti ulici. Vabil jo je na ples, na izlete, a ga je vztrajno odbijala...)

Dobro se spominjam: Bilo je dan prej, kot sem izvedel za materino smrt. Fantje so mi govorili, da hočejo dekleta samo denar... Poskusil sem in ji ponudil tisoč lir. Udarila me je v obraz... Bil sem osramočen, a sem jo imel še rajši... Le v njeno bližino si nisem več upal. Preveč je prizadela moj ponos... Zvedel je stric. Nisem se ustrašil pridige, temveč njegovega pojmovanja žoljenja. Zanj je bila hči železniškega uradnika premalo. Že me je ženil z neko drugo... Vse je bilo dobro premišljeno. Od mene niso pričakovali nič drugega, kot da si bom hvaležno obliznil vseh pet prstov. Toda nisem se dal prikleniti. Iskal sem svojo pot. Svet se je zdel širok in poln možnosti, poln vabljenih avantur.

Svojevrstno vzdušje okupacije in naraščajoči nemir ga je gnal, da je pobegnil v Nemčijo. Na vrnitev domov ni več mislil. Dvainštiridesetega poletja je preplaval Savo in se javil nemški policiji. Dovolj je bil star za Arbeitsdienst.

Enajst let sem blodil po svetu. Enajst let... Zato da sem se vrnil sem, kjer sem začel. Je to edini izhod? Ne, gotovo ne... Lahko bi bil skočil v morje. V okolici Nice in Monte Carla je dosti primernih pečin... Lahko bi bil poginil v Cannesu sur mer... Pa se je v meni zganilo nekaj, česar se nisem nikoli prej zavedal in me privedlo nazaj... Pravzaprav mi ta hiša le ni bila tako tuja... Če se spomnim... V mnogih težkih trenutkih sem bil tu, vsaj v mislih...

(Salzburg: Letališče Max Glann. Nedelja popoldne in vsi tovariši so odšli v mesto. Sam leži v travi pred dolgo vrsto sivo pobarvanih barak. Streljaj proč žari v soncu nedokončano letališče z belimi betonskimi vzletiščnimi stezami. Nič okrog njega mu ne vzbuja zanimanja. Oči blodijo za puhastimi oblaki po jasnem nebu in živo se zaveda, da

pod tem nebom ne bo nikoli domač, da še trave okrog sebe ne more gaziti brezskrbno. Še sonce in gozdovi naokrog, prav navadni gozdovi, so tuji, drugačni kot v domačem kraju.)

Ali takrat nisem vedel, da je to domotožje? Zakaj se me je včasih polastila žalost, za katero v neposredni bližini ni bilo razloga. Prihajala je iz mene samega. Mogoče zato, ker nisem več mogel nazaj, ker so se vrata za menoj zaprla. Ali pa zato, ker sem se začel zavedati samega sebe. Kadar sem se začel poglobljati vase, sem bil žalosten. Le, da se je to zgodilo premalokrat. V zadnjih dneh pa se je v moji glavi nekaj razjasnilo, čutim, da se je.

Za hip je prost vsega in skoraj se znajde na robu spanja. Še nekaj trenutkov mirovanja, pa bi zdrsnil vanj. Nenaden ropot v kuhinji spet zbudi njegove čute. Ko natanko prisluhne, spozna, da zunaj še vedno odmevajo Borisovi koraki.

Že tedaj, ko je pustil Borisa samega, se je ta popolnoma ugreznil vase. Hiša se je napolnila z mrtvimi in sam je postal spet otrok. Kot leta triinštiridesetega. Pojenjajoči ogenj in naglo utripajoča sveča, okoli katere plapolajo sence, ga priganjata, da v begu pred samim seboj neugnano korači iz kota v kot. Glava mu zleze še bolj nizko na prsi in noge mu skoraj drsajo po tleh. Roke še vedno drži sklenjene na hrbtu.

Ko obstane, nastavi uho proti oknu in z odprtimi usti posluša. Sprva se mu zdi, da se vara, zato se po prstih še bolj približa steklu in se niti ne upa več spustiti na pete. Neznaten glas raste od sekunde do sekunde, dokler se ne zlije s tistim iz spomina, ob katerem je že tolikokrat trepetal. Vse je kot takrat... Ne utrne se mu nobena misel, le čuti delujejo podvojeno: E n a k o g l u h a n o č... Zrak nenavadno sprovođen. Ve, da je tako hodil en sam človek.

(Nosil je lahke okovane čevlje s podkvijo na peti. Ob vsakem koraku je železo udarilo ob trdo pot in zazvenelo. Zelo močno in prodorno, kot bi hkrati zabadal igle v ušesa in v kožo po vsem telesu: Tink, tink...)

Zvoki postajajo tako močni in tako resnični kot nekoč. Po prstih se obrne, počasi ter oprezno odpre vrata v kamro in se splazi k oknu, da bi tam, tako kot med vojno, čakal, kaj se bo zgodilo.

Škripanje desk in pritajena hoja po kamri pritegne tudi Aleksovo pozornost. Ne da bi pomišljal plane s klopi in v temi skoraj trči na brata, prežčega v kotu za vrati. Še ves zmeden od svoje nenadne odločitve ga otiplje in poltiho vpraša:

— Kaj se je zgodilo?

— Pst... Že gredo... Iz Borisa se izvije drhteč, popolnoma spremenjen glas.

Na to me je opozoril, ko sva prihajala. Znova doživlja ... Živčno je popolnoma razrvan, to bi bil moral takoj opaziti ..., se domisli Aleks in zašepeta:

— Tako kot takrat ...?

Odgovora ni, le po neznatnih trzajih Borisovega telesa spozna, da je prikimal.

— Po tej poti so prihajali, iz gozda?

— Mnogo jih je bilo ..., zamolklo in utrujeno odgovori Boris. — Dve skupini ... Ena je odšla dalje, za stražo ... Jaz sem jih slišal, bil sem buden ... Pes še ni bil zalajal. Šele pri drugi skupini je zatulil ... Tisti s podkvijo je bil med njimi, že od daleč sem ga slišal ... Zavili so k vratom in potrkali s kopitom. V hipu smo bili pokonci ... Oče se je po opravih mudil nekje v hribih ... Pes se je divje zaganjal proti vratom ..., ko jih je sestra odklenila, se je umiril ...

Polagoma se mu glas uduši v grlu in samo še nerazumljivo mrmra, da Aleks ne ve ali hrope ali pa še vedno pripoveduje. Iz notranje potrebe, da bi bratu razložil vse, se Borisu oblikujejo nove slike iz tistega trenutka.

(Ostal je na peči, sestri pa sta sedli na stole pod slikama. Bili sta mirni. Kako sta mogli biti tako mirni? Ena je vzela v roke pletenje, druga pa je pestovala mlado ovčko, ki so jo vzredili po cuclju. Pri nogah jima je ležal žalosten pes. Popolnoma se je prihulil k tlom ... Kot mravlje so se vsuli v izbo. V hipu je bila polna. Razlezli so se po vseh prostorih.)

— Kaj so rekli? vpraša čez čas Aleks.

— Nič, prav nič ... *Pa vendar so govorili med seboj, le ne spominjam se.*

— In oni dve?

— Tudi nič ... Sedeli sta brez vznemirjenja ...

— Nista bili prestrašeni?

— Ne ... *Bati sta se vendarle morali.*

— Kaj so počeli v izbi?

— Eni so posedli po klopeh, drugi so začeli razmetavati in pobirati vse, kar je bilo vrednega. Nosili so ven ...

(Ura odbije polnoč. Vsa vrata v hiši so zaprta in vse luči prižgane. Vse skupaj en sam grozljiv in nepojasnen nesmisel. S silo vdirajo v omare, v spalnici vamljajo pod. Udarjajo po stenah in iščejo zazidano skrivališče, silijo v vsako luknjo, s podstrešja, kjer premetavajo seno, odmevajo njihovi koraki. Nekaj minut po polnoči se pojavi močno zaraščen moški v črni pelerini in lahkah lovskih škornjih ...)

— Najbolj se spominjam njega: Imel je podkvice na petah: ko je stopil v vežo, sem ga že slišal. Obstal je sredi izbe, snel kapo in se predstavil z nekim čudnim imenom...

— Si ga spoznal? Čisto zase pa: *Stopil bom do njega in ga ose povprašal. Boris ne bo nikoli iskren, morda celo ne razume.*

— Sem...

— Je še živ?

— Ne več...

Vsi bodo mrtvi, kar vem... — Je kaj rekel?

— Obrnil se je k sestrama in povedal: »Zdaj je tudi za vaju prišel čas.«

— Sta mu odgovorili?

— Ne...

— Kaj je bilo potem?

— Čez čas je prišel še nekdo in vprašal, kje je shranjeno suho meso... Dali sta mu ključe... Ko sem pogledal v vežo, so imeli tam že cel kup obleke, posode in hrane. Ob zaboju s klobasami se jih je gnetlo pet ali šest. Vsak je imel eno v rokah, trgali so jih z zobmi in jih jedli kar same... Govorili niso nič, prav vsi so molčali...

— Je dolgo trajalo?

— Skoraj eno uro. Potem so mi ukazali, naj se oblečem in obujem, da jim bom pokazal pot... *Neznansko se mi je mudilo. Bogve, zakaj? Ali sem nagonsko čutil, da se bo zgodilo nekaj strahotnega in sem se hotel izmakniti ali pa sem verjel in sem jih želel čimprej odpraviti. Tistih trenutkov si ne bom znal nikoli pojasniti. Vse podrobnosti so se razblinile.*

— In oni dve?

— Ko sem se pripravil, sem ju vprašujoče pogledal. Ena mi je prigovarjala, naj le grem, druga pa me je prosila, naj ostanem... *Ali sta vedeli, kaj ju čaka, najbrž ne...?*

— Ali je jokala?

— Solz ni bilo videti, je pa vsa trepetala... *Dala mi je svojo denarnico in steklen medaljonček. Majhen rožni venec je bil v njem... Kateri vrag me je takrat obsijal s svojo milostjo, da sem bil tako prekleto brezčuten in brez fantazije? Ali kaj? Morda samo strah...?*

— In si šel?

— Sel sem... Kako sem mogel, ne vem... Peljal me je k sosedu, h Kamničarju.

— Nato? vpraša Aleks votlo in nervozno prepadeno.

Borisu vztrepeta vse telo, noga mu glasno trza in zobje zadevajo drug v drugega, ko polglasno odgovori:

— Naročil mi je, da do jutra ne smem nikamor... Ležal sem na peči in čakal...

Sredi stavka umolkne in se popolnoma umiri. Aleks čaka s sklonjeno glavo in se trudi, da bi razbral izraz njegovega obraza. Položi mu roke na ramena, vsega čuti pred seboj, a oči se zaman trudijo, da bi kaj odkrile. Med njima je neprodorna tema. Nenadoma pa se Boris, kot da ga žene neka neukrotljiva notranja sila, sunkovito zravnava in začne glasno sopsti skozi nos. Nazadnje bruhne iz njega še zadržani glas:

— Med tretjo in četrto uro zjutraj so ju ubili. Slišal sem vse strele.

Dolgo ostaneta nepremična in ne spregovorita niti besede. Le noč je kot prej. Samotna, tiha, jesenska. Še v Aleksu je ugasnilo sleherno vprašanje in vsak dvom. V zapuščeni hiši sta v grozi otrpnila dva človeka. Nerazrešljivi in neponovljivi prividi skovikajo okrog. Nič se ne zgane, slutiti pa je mogoče vse. Siv žalosten dan, v katerem so zvenela brezbrežja človekove nepomembnosti in ničnosti, dan, iz katerega so štrlele v nebo le obupane roke golih dreves in ni bilo nikjer žive duše, le po poljih so samevale dolge njive jesenske repe, ki ji je listje že rumenelo in gnilo, iz tega dne se je rodila nepregledna noč, v kateri se budni družijo z mrtvimi.

Do jutra bi ostala kot okamenela, če ne bi Boris nenadoma zabropel, kot da mu lepljiva dolga pena sili iz grla na ustnice. Nato mu klecnejo še noge in počasi se začne sesedati kot prazna vreča. Z obema rokama se krčevito oklene brata in ga bolestno toplo pokliče:

— Aleks! Aleks!

Aleks se hipoma zdrami in ga ujame v svoj krepki objem.

— Aleks..., se Borisu iztrga nekje iz globine obupan, proseč glas.

— Nič se ne boj, nič se ne bo zgodilo, ga poltiho tolaži in ga kot nemočnega otroka drži v naročju. — Jaz sem tukaj... Zdaj boš malo počival, utrujen si, nič drugega...

Ker so Borisove noge še vedno brez moči, ga odvede v izbo.

— Na peč bi rad..., poprosi.

Pomaga mu, in ko se Boris uleže, mu da pod glavo svoj suknjič.

— V nahrbtniku... v desnem žepu imam praške..., izjeclja. — Ali mi daš enega...

S pomočjo električne svetilke kmalu najde lekarniško škatlico, zamoklo modre barve. Z nerodnimi, tresočimi se prsti odvijeva prašek in belo drobno zrnato vsebino strese v Borisova odprta, močno slinasta usta. Boris z zaprtimi očmi in ohlapnimi udi mrtvo obleži. Aleks ga opazuje še nekaj trenutkov, a je povsem miren. Nato poskuša razbrati napis na etiketi. Ker je že močno oguljena in črnilo razmazano, mu ne uspe. Zamišljen jo spravi nazaj v nahrbtnik in spet pogleda brata.

Diha nepravilno hitro in v obraz je bled kot prašek, ki ga je ravnokar pojedel. Pod očmi, skoraj do polovice lica, sta se mu zarezala temna kolobarja in okrog ust bolestne poteze, ki jih prej ni bil opazil. Ko mu oči zdrsejo še na roke, je presenečen, ker so tako drobne in prepredene z nabrekliimi žilicami.

Ugasne luč in odide k mizi. *Njega so temeljito izmučili*, pomisli, se usede in glavo nasloni na roke. Čez nekaj trenutkov se mu ulijejo solze, zajoka divje kot otrok, ki so mu storili krivico. Celo desetletje zadržane usedline se sproščajo in osvobajajo.

Ko zmanjka solz, je njegova glava nenavadno jasna in nič več mu ni do spanja. Sloneč na dlaneh, se prepušča toku misli, da ga ponese s seboj: Bil je blazen čas. Vsepovsod so ubijali. Včasih se je v njegovi notranjosti že prebujal svareči glas... Če bi bil utegnil premisliti vse, bi bil ugotovil, da nekaj ni prav. Življenje pa ni zahtevalo premišljevanj, temveč dejanj, dejanj iz dneva v dan. Za vsako ceno je hotel ostati živ in napravil je vse, da bi se to zgodilo... *Postal sem živa spinja. Ne samo, da sem reševal sebe, tudi podlosti sem počenjal... Zgodaj sem začel... Njej, s tistimi prekletimi lirami..., vsepovsod, v Ukrajini:*

(V plitvih jarkih že neskončno dolgo zmrzuje njihova kompanija. Dobrih pet sto metrov pred njimi ždi nekaj lesenih kmečkih hiš. Skoraj neprestano se kadi iz njih, in veter prinaša vonj po toploti, po domačnosti. Konec tedna, takoj ko se je poglobel divji hrušč kanonade, v naletu zavzamejo vas. Rusi so se umaknili. Ker se v onemoglem besu za prestano trpljenje ne morejo znesti nad sovražnikom, pobijejo vaščane.)

Razen bežečih postav, ki smo jih streljali na daljavo, se ne spominjam ničesar... Nihče nam ni ukazal, popolnoma spontano smo podivjali. Potem ko sem se znašel v mirnem kotičku, sem slutil, da se bo zgodila nesreča... Zarilo se mi je v možgane, da se bo vse maščevalo. Včasih se mi je zdelo, da sem že onkraj dobrega in zlega, zato sem tudi zavračal spomin na ta kraj. Bal sem se kesanja, a še bolj smrti... Kakšna muka je to brskanje po samem sebi, ampak zdaj vsaj vem, da se preteklosti ne bom mogel izmakniti.

Ko dvigne glavo, čuti, da se noč nagiba proti dnevu. V temi se že rahlo očrtujejo okenski okviri z železnimi križi. Čez dolgo časa tudi vidi, da se mrak ločuje od neba, ki postaja svetlejša, zunaj pa se tudi že oblikujejo obrisi dreves in hribov.

Vstala bo vas, pomisli. *Res se je spremenila, čeprav nisem hotel priznati. Spremenil se bom tudi jaz.*

Nato posveti na peč. Boris leži pogreznjen v težko, globoko spanje. Ob pogledu nanj se Aleks zave, da je tudi njega premagala noč. Zlekne se na klop pri peči, zapre oči in se kmalu izgubi v snu.

(Odlomek)